

AHMED SÛZÎ VE DÎVÂNÎ

Metin CEYLAN*

Ahmed Sûzî, 19. yüzyılın dîvân sahibi tekke şâirlerindedir. Tezkirelerde hayatıyla ilgili yeterli bilgi yoktur. Bu yüzden fazla tanınmamaktadır. Bu yazımızda, pek bilinmeyen şâirin hayatından kısaca bahsedip eserlerine değinecek, edebî kişiliğiyle ilgili bilgi verip örnek beyit ve manzûmelerini sıralamaya çalışacağız.

Hayatı

Sûzî, 1179/1765'te Sivas'ta doğmuştur. Halvetî Tarîkatı şeyhlerinden Şeyh Şemseddin-i Sivasî'nin torunlarından âşık bir zattır.¹ Çocukluğu ve gençliği belli bir tasavvuf muhitinde geçmiştir. Küçük yaştan itibaren ilme ve tasavvufa yönlendirilmiştir. Sûzî, alet ilimlerini ve dinî ilimleri Hâdimî Merhum'dan, tasavvuf ilmini de Şeyh Abdülmecid Efendi'den tahsil etmiştir.² Seyr ü sülûkundan önce 1198/1783'te henüz on dokuz yaşında iken hacca gitmiştir. Hac yolculuğunu Dîvanında manzûm olarak anlatır.³

Sûzî, hac farızasını eda ettikten sonra dedesi Şeyh Şemseddîn-i Sivasî nâmına bina edilen Şemsî Dergâhı meşihatında bulundu.⁴ Bu dergâh Halvetiyye Tarîkatına mensuptu. Bu tarîkatın meşayih silsilesinde Şeyh Mecîd-i Turhalî'den sonra tarîkat postuna oturan Sûzî 1246/1830'da vefat etmiş ve dergah içerisinde bulunan Şeyh Şemseddîn-i Sivasî'nin kabri civarına defnedilmiştir.⁵

---

* Uzm. , AKÜ, Uşak Eğitim Fakültesi

¹ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Meral Yayınları, İstanbul, , 1975, C.I s. 191;İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, MEB. Yay., İst., 1970, s. 1709.

² *a.g.e.*, Aynı yer

³ Ahmed Sûzî, *Divan*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 2646, 16b.

⁴ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *a.g.e.*, s. 1709

⁵ İnal, *a.g.e.*, s.1709; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, s.191.

Eserleri

1. Türkçe Dîvân: Tekke şâiri olması dolayısıyla Divanında dinî ve tasavvufî unsurlara bolca yer veren Sûzî, ilâhî aşkı, inançla ve ibadetle ilgili konuları çokça işlemiş, Allah'tan, meleklerden, peygamberlerden, ahiretten bahsetmiş, daha çok tarîkat ve dervişlikle ilgili kavramları ele almıştır.

Divanda Hz. Peygamber sevgisini çok vurgulayan Sûzî, Ehl-i Beyt konusunda Sünnî inanişında pek görülmeyen farklı bir yaklaşım tarzı sergilemektedir.

Sûzînâme diye de bilinen Divanında 16 kasîde, 206 gazel, 63 müfred, 5 muhammes, 1 müsemmen, 1 mu'aşşer, 37 ma'ni, 4 müstezad, 3 müseddes, 1 tarih, 1 na't ve 3 murabba' bulunmaktadır.⁶ Ayrıca hece ile yazılan 32 adet manzûme vardır. Bunların dışında Sûzî, murabba başlığı altında 83 adet dörtlük yazmıştır. Bunların bir kısmında vezin doğru olup bir kısmında ise tutmamaktadır.

Bunların dışında Divanda Arapça, Farsça şiirler de bulunmaktadır. Bu da Sûzî'nin Arapça ve Farsçaya belli ölçüde vâkıf olduğunu göstermektedir.

Sûzî, Divanını 1235/1814 'da tamamladığını şöyle ifade etmektedir:

*Heştâd çendân oldı rubâ^Ci
Kilk-i zebân yazdı civânı
Biñ sâl u iki yüz sî pencinde
Hatm oldı şâhum Sûzî dîvânı⁷*

Bunun yanı sıra Divanın tarihini, tarih düşürerek de tesbit etmiştir.

*Bu Sûzî nâmıma târih düşüpdür
Kıla hayrile yâd okıyan anı⁸*

⁶ Ahmed Sûzî, *Divan*, Süleymaniye Kütüphanesi, aynı nüsha.

⁷ Aynı nüsha, 78a

⁸ Aynı nüsha , 78b

Divanın Nüshaları:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Kitaplığı, 2646 (94 varak 19 satır, 21.5x15 mm)
2. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, 3599 (118 varak,18 satır,19.7x14.5 16.4x11.5 mm)
- 3.Selimağa Kütüphanesi, Hüdayi Efendi Kitaplığı, 1245 (136 varak, 15 satır, 20.0x14.7, 16.0x10.0 mm)
4. Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Kitaplığı, 135/1 (49 varak, 17 satır, 21.0x15.0mm)

2. Farsça Dîvân: Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2646'da kayıtlı 44 varaklı küçük divanda, tasavvufî düşüncelerini ifade ettiği çeşitli nazım şekilleri yer almaktadır.

3. Sülûk-nâme: Süleymâniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan 365/1'de kayıtlı olup 49 varaktan müteşekkil olan bu eser, tasavvufî niteliktedir. Seyr ü sülûkun nasıl olması gerektiği, şeyhlik-müridlik, tarîkate giriş ve tarîkatta yükselmenin merhalelerinden biri olan "çile" hakkında çeşitli bilgiler vermektedir. Genel olarak tasavuf ve tarîkatın niteliğinden ve tarîkat ehlinde bulunması gereken vasıflardan bahseden bir eserdir.

Ayrıca Sûzî'nin Kasîde-i Bürde Tercemesi adlı bir eserinden bahsediliyor ise de böyle bir esere rastlanamadı.

Ahmed Sûzî'nin Edebi Kişiliği ve Dîvânından Örnekler

Sûzî, XIX.yy başlarında eski tekke şiirini devam ettirenlerdendir.⁹ Sûzî mahlaslı aşıkâne ilâhîlerini hâvi divanı, Recep 1920'de İstanbul'da Mustafa Efendi Matbaasında basılmıştır. Divan mutasavvîfâne manzûme ve gazellerden mürekkeptir. Sûzî bir yandan dedesi Şeyh Şemseddin'in bir yandan da Yunus Emre'nin tesiri altındadır.

---

⁹ Vasfî Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınları, Ankara 1964, s.613

Daha çok divan şiiri tarzına yönelen şiirlerinde sanatkârlık ve mükemmeliyet pek yoktur. Ara sıra düzgün vezinli manzûmelerine rastlanmakta ise de, çok defa aruzu alabildiğine serbest bir şekilde kullanmakta, şiirin veznini unutmaktadır. Bazen sekiz on beyitlik bir şiir içerisinde üç ayrı vezin bulunabilmektedir. Sûzî, kafiye hususunda da titiz değildir. Az sayıda hece ile yazdığı şiirler daha düzgündür. İfade bakımından da basittir. Kendinden önceki bütün tekke şiirlerinin kulaktan öğrenilmesiyle yetişmiş ve onlara benzer sözler söylemiş gibidir. Bununla beraber lirik, didaktik her çeşit ilahilerden ibaret olan şiirlerinde bir tabîlik ve samimiyet vardır.

Sûzî, tekke şiirimizde mühim bir şahsiyet olmadığı halde, şiirleri halk arasında oldukça yayılmıştır.¹⁰ Bunun yanı sıra Sülûknâme isimli eserinde tarikatların mahiyeti, seyr ü sülûkun nasıl olması gerektiği hususunda, şeyh ve mürid münasebeti ile ilgili verdiği bilgilerle tasavvuf edebiyatına kendi çapında katkıda bulunmuştur.

Sûzî, dile getirdiği manzûmeleri sanat ortaya koymak için değil, müridlerine tasavvufî mevzuları âşıkâne ifadelerle telkin için kaleme almıştır. Dolayısıyla şiir mevzu ve manalarının bir çoğu tekke şiirinde daha önce söylenilen manzûmelerden mülhemdir. Şunu da ilâve etmek lâzım ki, Sûzî'nin alet ilimlerine ve tasavvufî ilimlere vukufiyeti edebî bilgisinden çok daha fazladır.

Sûzî, Divanının hatfesinde bir nevi kendisini savunarak sanat ortaya koymaktan ziyade, Hak'tan ilham olarak diline ne geldi ise onları vezinlerle ifade ettiğini beyan ediyor:

*Bi-hamdi'llâh dîvân buldu hitâmı
Kamu noksân ile oldu tamâmı*

*Ne nutk olduysa Hakdan oldu billâh
Yapıp düzme değil diñle kelâmı*

*Ne söylerse gönûl Hakdan gelir bil
Anı sen sanma ki tertîb nizâmı¹¹*

---

¹⁰ Kocatürk, *a.g.e.*, s.613.

¹¹ Aynı nüsha, 78a

Sûzî'ye göre bütün şâirlerin şiirlerinde biraz selika, fikir, ilim ve edebî kaideler bulunmaktadır. Şâir ilmi ölçüsünce kelâma nüfuz edebilmektedir:

*Dahi vardır selika hem tabî^C at
Anîladır cemî^C şâ^Cir makâli
Biraz var fikr^C ilmîle kavâ^Cid
Ki^C ilmînce bulur söyler kelâmı¹²*

Sûzî, Ehlullahın divanının bu tür şeklî unsurlardan uzak olduğunu söyleyerek, Divanında sanat gayesi gütmeyişini, şiiri, fikirlerini telkinde bir vasıta olarak düşündüğünü anlatmaya çalışmıştır. Ona göre gönül ehli şâirler, Allah'tan ne ihsan olunursa onu ifade ederler. Bu ise diğer şâirlerin edebî unsurlarla bezenmiş, zâhirî güzelliğe sahip şiirlerinden daha üstündür:

*Velî divân-ı ehli'llâh bulardan
Müberrâdır münezzeh ey hümmâmı¹³*

Sûzî, diğer tekke şâirlerinde görüldüğü üzere Kur'anı medrese ulemâsının aksine tasavvufî anlayışa göre yorumluyor ve sevgilinin güzellik kitabından bir yaprak okuyanın fıkıh ve tefsir ilmini okumaya ihtiyaç duymadan büyük bir allâme olabileceğini iddia ediyor:

*Kitâb-ı vasf-ı hüsnüñden okuyan bir varak şâhım
Olup mustağnî^C allâme ne hâcet fıkha tefsîre¹⁴*

Sûzî'nin Yunus Emre'den etkilendiğini hissettiren aşağıdaki beyitlerde ise, gönülü kitaba benzeterек onun kaynağını dört maddeye ayırmaktadır. Bunlar şeri'at, tarîkat, hakîkat, ma'rifettir:

¹² Aynı nüsha, 78a

¹³ Aynı nüsha, 78a

¹⁴ Aynı nüsha, 70b

*Çâr ebvâb üzre oldu ol kitâbîñ zübdesi
Bir şerî^c at bir tarîkat, bir hakîkat cümlesi¹⁵*

Divanda bazı peygamberlerden de bahsedildiği görülmektedir. Hz. Âdem'in zikredildiği beyitlerde Sûzî, Allah'ın Adem'den yeşil bir cevher yarattığını, fakat bu cevherin Allah'ın nurunun yansımalarıyla yoğrulmuş olduğunu (imtizâc ettiğini) ifade eder:

*Yaratdı pes Âdemden bir^c acep çün cevher-i hadrâ
Şu^c â-ı nûr-ı zâtiyle mümezzec sanasın hem-zâd¹⁶*

Âdem'in insanlığı temsil etmesi hasebiyle bir sırâ mâlik olduğunu belirten Sûzî, kendisindeki sırrı bu sırâ özdeşleştiriyor. Ayrıca Âdem'in sırrının alemde ve Allah'taki sırdan farklı olmadığını söylüyor. Kâ'inâtın ve Allah'ın sırlarına vakıf olabilmek için insanın kendine enfüsî olarak yönelmesi ve kendi nefsinin tanıması gerektiğini vurguluyor:

*Bilmez idim bende bir sır vâr imiş
Sırrım içre^c aceb esrâr vâr imiş
Sırr-ı Âdem sırr-ı^c âlem sırr-ı Hak
Ayrı olmaz cümlesi bir kâr imiş¹⁷*

Sûzî, tutulmuş olduğu aşkın o kadar etkisinde kalıyor ki Hz. İbrahim gibi ateşler içerisinde kaldığını, Mansûr gibi idam edildiğini ve Hz. Eyyup gibi çaresiz bir derde giriftar olduğunu ifade ediyor.

*İbrâhimem girdim nâra Mansûr oldum çıkdım dâra
Eyyûbilen derd-i yâre düşdüm bu cânı neylerem¹⁸
Âteş-i^c aşka varlığımız yakalım
Sırr-ı İbrâhime erelim yâhû geliñ¹⁹*

15 Aynı nüsha, 14a

16 Aynı nüsha, 2b

17 Aynı nüsha, 45b

18 Aynı nüsha, 60b

Hz.Yusuf, edebiyatımızda güzellik timsalidir ve bu yönüyle edebiyatta en çok kullanılan isimlerden biridir. Güzelliğinden başka kardeşlerinin onu kıskanmaları, oynamak bahanesiyle götürüp kuyuya atmaları, sonra da kana boyadıkları gömleğini babalarına getirip “Yusuf’u kurt yedi.” diyerek yalan söylemeleri, bu hadise üzerine babası Yakup peygamberin ağlamaktan gözlerinin kör olması, Yusuf’un pazarda köle olarak satılması gibi, Yusuf kıssasının bilinen motifleri Sûzî’nin şiirlerinde söz konusu edilir:

*Hüsn-i Yûsufdur cemâli Hzr-i Mûsa-yı misâl
Tûti-i bülbül olurlar nutk-ı pâkinde çü lâl
Ol dehân-ı hokkasınıñ katresi âb-ı zülâl
Gonca-i bâğ-ı nübüvvet bülbül-i bostan-ı dîn
Dehr içinde çok güzel illâ Hüseyin illâ Hüseyin²⁰*

Ayrıca Hz. Yakup, oğlu Yusuf’un hasreti ve üzüntüsü sebebiyle gam ve hüznün sembolüdür. Bu özelliği ile âşık için benzetme unsuru olur. Sevgili güzellik bakımından Yusuf, Külbe-i Ahzân da Yakup olarak sembolize edilmektedir. Yakup’un Yusuf’tan ayrılmasının vermiş olduğu üzüntü sebebiyle gözleri görmez olur. Hüznün sembolü olarak Yakup peygamber edebiyatımızda önemli bir yer tutmaktadır. Sûzî, şu beyitinde bu konulara işaret eder:

*Cemâlden Yûsufu câha düşüren
Firakdan Yâ^ckubu zâra koyansın²¹*

Hz. Lokman, edebiyatımızda tabipliğin sembolü olarak işlenmektedir. Divanda şâir, kendisinin çaresiz bir derde düşmüş olduğunu, fakat sonuçta derdinin çaresinin de Lokman (tabip) olarak yine aşk olduğunu ifade ediyor:

*Derd-i bî-dermâna saldın sen beni
Gam değil Lokmân olubsun^c âkıbet²²*

19 Aynı nüsha, 56a

20 Aynı nüsha, 8a

21 Aynı nüsha, 62b

22 Aynı nüsha, 29a

Sûzî divanında Hz. Muhammed'in anılış sebepleri arasında "cevher-i evvel", "nur-i Muhammed" olduğu "Onun" ruh-i izafî, levh-i mahfuz, akl-ı kül" gibi vasıflara sahip olduğu anlatılır. Sûzî'nin Allah'a karşı olan aşk tezahürünün yansımalarını Hz.Muhammed'de de görmemiz mümkündür.

Bu cevher cevher-i evvel dahi nûr-ı Muhammeddir

Dahi rûh-i izâfî levh-i mahfûz^C akl-ı küldür ad²³

Onun nurunun bütün ervah ve cisimlerin başlangıcına bir mebde olduğu, sanki o anne, kâinât ise ondan dünyaya gelen bir yavru olarak telâkki edilmektedir:

Bu cevher mebde' olmuşdur cemi^C ervâh u ecsâma
Ke-en aslı maderdir olubdur kâ'inât evlâd²⁴

Hz.Peygamberin ailesi demek olan Ehl-i Beyt, Divanda "Hânedan ve Ehl-i Aba" olarak da geçmektedir. Ehl-i Beyt, Sûzî dîvanında üzerinde en çok durulan mevzulardan biridir. Buradan da anlaşılıyor ki tekke şâirleri Ehl-i Beyt'e karşı diğer divan şâirlerinden daha farklı bir alâka göstermişlerdir. Sûzî de mutasavvuf bir şâir olması hasebiyle nübüvvet ve velâyetin kaynağı olarak gördüğü Ehl-i Beytin kadrini takdir etmeye çalışmıştır. Sûzî bunların hakkını inkar edenlerin isyana düşmüş olduğunu, Bunları sevmeyenlerin ise ancak münkir ve münafıklar olabileceğini belirtir. Sûzî'ye göre Ehl-i Beyt, kendilerine bir ömür hizmet edilmesi gereken, hatta yollarına can dahil her şeyin feda edilebileceği çok üstün insanlardır:

Buları sevmeyen münkir münâfıklardan et nefret
Âh Hasan âh vâh Hüseyin âh şâh-ı şehîd-i Kerbelâ²⁵

Gel imdi Sûziyâ Ehl-i^C Abâya cân fedâ eyle
Bu şahlar hizmetin her dem hulûsâne edâ eyle²⁶

²³ Aynı nüsha, 2b

²⁴ Aynı nüsha, 2b

²⁵ Aynı nüsha, 7b

²⁶ Aynı nüsha, 7b

*Hânedâna cân fedâ et sırr-ı sır et Sûziyâ
Anlarıñ hubbu gönüilde sırr-ı mahremdir bize*²⁷

Sûzî Dîvânında kıyametin kopuşunu yansıtan çeşitli beyitler bulunmaktadır. Yûnus Emre'nin ölümle ilgili mısralarını andıran beyitlerde insanın öbür âlemde diriliş keyfiyeti tasvir edilmektedir:

*Nefh-i sâr oldukda yerden deprene azâlarım
Toprağın silkerek kalkıp cümlemiz üryân ola*²⁸

Dîvânda “ukba, dâr-ı ukba, dâr-ı beka” gibi adlarla yer alan ahiret, insanların öldükten sonra tanışacağı gerçek bir alem olarak anlatılmaktadır. Sûzî, ahireti "bâkî", bu cihanı ise “fani” olarak vasıflandırır:

*Bu dünyâ fânidir fâni senden öñdin gelen kani
İmamlar giydiğün donu soyar tenden demedim mi*²⁹

Ayrıca ölümü, insanların korkması gereken perişan ve dehşetli bir gün olarak tavsif eden Sûzî, ömrü tamamlanan insanın dünyadaki hayatının yalana dönüştüğünü ifade ederek ölüm anında insanın bütün vücudunun titreyeceğini dile getirir:

*Emr ede ol günde Allah al deyü Azrâile
Ditreye cümle vücûdum tesbihim imân ola*³⁰

Yunus Emre'nin dizelerini andıran aşağıdaki beyitlerinde ise ruhun bedenden çekilerek insanın göğsüne ulaşması, dolayısıyla kişinin can verişini ibretli bir şekilde tasvir etmektedir:

*Bir biriyle cümle a^czâ edeler çün el-vedâ^c
Çekilip göksüme cânım gözlerim giryân ola*

²⁷ Aynı nüsha, 70a

²⁸ Aynı nüsha, 68b

²⁹ Aynı nüsha, 77a

³⁰ Aynı nüsha, 68a

*Döküle gevher gözümden görmez ola kimseyi
Tutula ağzımda dilim bir müşkil zaman ola*

Tasavvufta Cennet nimetlerinden ziyade Allah'ın rızası, sevgilinin cemali daha fazla önem arz eder. Hatta muhtelif beyitlerde görüleceği üzere Sûzî "zâhid, hâce, vâiz ve müfti" ile muaraza ederek, riyakârane ibadetleri karşısında Cennet nimetlerini onlara terk etmekte, harabatin fakirlik köşesindeki bir yudumluk aşk şarabını herşeye tercih etmektedir:

*Bize bir katre nûş etmek zülâl-i vasf-ı dilberden
Be vallâhi hayırlıdır behiştîñ her şarâbından ³¹*

Sûzî cennet nimetlerini hâce ve vâize terk ettikten sonra, aşk ateşiyle yananların ve kendini sevgilinin yolunda helâk eden âşıkların hesap gününden ve cehennemlerin ateşinden herhangi bir korkularının olmayacağını belirtir:

*Yanubân sûz-ı ^Caşkile vücûdun mahv eden ^Câşık
Aña havf yok hisâbile tamularîñ ^Cazâbından ³²*

Zâhiri ibadeti yerine getiren zâhidi tenkit ederken onun kibirden dolayı kendinden başka hiçbir şeyi görmediğini ifade eden Sûzî, asıl günahın gurur ve kibir olduğunu şöyle dile getiriyor:

*Kibirden görmeñ insanı edersin nice tuğyânı
Gözetmeñ şeyh ü pîrânı budur şirkî budur endâd ³³*

Sûzî aşk mukabilinde mescid ve medresenin sağlayacağı sevabı vâ'ize verdiğini söylüyor:

*Güzeldir medrese mescid salât u savm ey vâ ^Ciz
Saña verdik alıp ^Caşkî dahi geçdik sevâbından ³⁴*

³¹ Aynı nüsha, 65b

³² Aynı nüsha, 65b

³³ Aynı nüsha, 18b

Divanda edebî ve tasavvufî unsur olarak kullanılan motiflerden biri de kible ve mihraptır. Beyitlerde mihrap ve kible, bazan da secdegâh ve mescid olarak geçmektedir. Ayrıca sevgilinin kaşı mihraba benzetilir. Yine rindâne ifadeler kullanılarak sevgilinin kaşını mihrap edinenlerin Allah'a kavuştukları, zâhidin, mescitte yüzünü toprağa sürmesinden ise bir netice alamadığı dile getirilir:

*Kaş mihrâbını kible edenler erdi dîdâra
Ne hâsıl zâhidâ mescitde çün hâke sücûduñdan*³⁵

*Göñüldür kible-i C âşık dahi bir rehber-i sâdık
Ki sırrı cümleye fâyık anı C ârif bilir ancak*³⁶

Bazan daha da ileri giderek, gönül mescidini kible edindikten sonra namaz ve niyâzın tamam olduğunu iddia etmektedir:

*Göñül mescidine kible edindim vech-i dildârı
Tamam oldu namâz ile niyâzım yâr huzurunda*³⁷

Sûzî, şiirlerinde dînî mefhumlardan bahsederken önce onları klâsik görüşe göre anlatmakta daha sonra tasavvufî mahiyetteki ifadelerle kendi düşüncesini ortaya koymaktadır. Meselâ, haccı önce dinin zahiri emirlerine ve tatbikatına göre anlatıyor, daha sonra onun tasavvufî cephesine yöneliyor:

*Hüccâc tutar haccıñ râhın erişdirir göğe âhın
Dönerler Ka^Cbe etrâfın ya ben nice dönmeyeyim*³⁸

Sûzî'nin Yunus'tan etkilenmiş olduğunu gösteren şu beyitler bir gönül almanın bin Kâbe yapmaktan, bir gönül ziyaretinin bin haccı ekberden daha faziletli olduğunu ifade ediyor:

34 Aynı nüsha, 65b

35 Aynı nüsha, 88b

36 Aynı nüsha, 14b

37 Aynı nüsha, 88b

38 Aynı nüsha, 58b

*Bir gönül almak ele biñ Ka^Cbe yapmaktan efdaldır
Bir gönül etmek ziyâret hacc-ı ekberden efdaldır
Ki gönül ma^Cmûr olupdur zât-ı Hakdan ey dedem
Ka^Cbeniñ ma^Cmûru olan hâk ü mermerden efdâldır³⁹*

Âşık tipi Sûzî'ye göre dünya nimetlerine kıymet vermeyen, gönlü sevgilinin aşkıyla dolu ve yalnız ona ulaşmayı arzulayan kişidir. Aşk meclisinde mest olan âşık, aşk yolunda bütün mülkünü kurban eder. Sevgilinin yanında iken dünya nimeti ve çile adına aklına hiç bir şey gelmez:

*^CÂşık olan dost yolunda cânını kurbân eder
Vârını terk eyleyüben kendini ^Cüryân eder
Fakr u fenâ zill ü ğnâ mihnet ü renc ü ^Canâ
Bir olur ^Cindinde dâ'im cümlesin siyân eder⁴⁰*

Sûzî Divanında en çok yer alan mevzulardan biri de *zâhid*, *vâiz*, *hâce* ve *müfti* dir. Divanda bu tipler gerçek âşıkın yanında bir tezat unsuru olarak yer alır. *Zâhid*, vâiz zâhiri ve şekli ibadeti temsil eder. Harabat ehline göre bu riyakarlıktır. Harabat ehli olarak anılan *rind*, meyhaneden çıkmayan, devamlı sarhoş bir gönül adamıdır. Âşık kendini melamî meşrep veya rind gibi takdim eder. Rind umûmi manada bir tasavvuf ehlidir. İki dünyayı terk etmiştir. Yarın endişesinden uzaktır. Kuru ve şekli ibadetle meşgul olan *zâhid*, *vâiz*, *hâce* ise onu cehennem azabı ile korkutur. Mahbûb ve meyden men etmek ister. Sûzî'nin beyitlerinde rind âşık, zâhide sitem eder:

*Saña derim kerem lutf ile vâ^Ciz
Söz ile fikr ile gel söyle vâ^Ciz
Eliñ sağa sola tahrik ederek
^CAceb kavga ile hizmetdesin vâ^Ciz*

³⁹ Aynı nüsha, 83a

⁴⁰ Aynı nüsha, 38a

*Bu halkıñ kimini cennete korsun
Kimin ateşlere yakmakdasın vâ^Ciz*

*Çıkar ağzıñdan ateşli şerler
Sen olmuşsun cehennem sanki vâ^Ciz*

*Kuluñ cürmi günâhi kesret ise
Hakkıñ ^Cafvı dahi vefretde vâ^Ciz*

*Hele bahs eyleme da^Cvâ-yı ^Caşkdan
Hatâ etdiñ anı takrirde vâ^Ciz⁴¹*

Âşıklar vâ'izin tefsir ve fıkıh dersinden usandıklarını belirterek medrese, mescit ve namazı, gönül dershanesindeki aşk kitabını okuma karşılığında terk ettiklerini ifade ederler:

*Güzeldir medrese mescid salât u savm ey vâ^Ciz
Saña verdik alıp ^Caşkı dahi geçdik sevâbından*

*Ferağ el verdi tefsîr ü fıkıhdan bize ey sūfi
Girib dersihâne-i dilde okuruz ^Caşk kitâbından⁴²*

Hevâ-yi nefsin tozuyla gönül aynası kirlenmiş olan zâhidin, cânân semtini görebilmesi mümkün değildir:

*Ne bilsin zâhid-i şehîlâ ki cânân semtini görmez
Hevâ-yi nefsile mir'ât-ı dil toz dumân olmuş⁴³*

Sûzî'ye göre âşık daima istiğna halindedir, aza kana'at eder, nimete ulaşınca da onu tasadduk eder. Dünya malına, mevki ve mansıba perestiş etmez. Sûzî, sevgilinin güzellik “mâhından” bir şuleyi iki cihânın güneş ve ayına değişmez:

*Mâh cemâliñ şu^Clesinden pür ziyâ oldum şehâ
İstemezem dü cihânda şevk-i şems ü kameri⁴⁴*

41 Aynı nüsha, 48b

42 Aynı nüsha, 65b

43 Aynı nüsha, 45a

44 Aynı nüsha, 75b

Sûzî, sevgilinin yolunda dünya nimetini temsil eden her şeyi terk ettiğini ve ar şişesini taşa çaldığını söylüyor:

*Satdım dünyânın pîşesin terk etmişem endişesin
Taşa çaldım ^Car şişesin bu nâmı şânı neyelerem ⁴⁵*

Sûzî Divanında yer alan unsurlardan bir diğeri de ârif ve âkildir. Âşık ve zâhid gibi birbiriyle pek geçinemeyen bu iki şahsiyet karşılıklı fikir münazarasında bulunurlar:

*Mâ-sivâ ehli ne bilsin ehl-i tecrîd hâlini
^CÂrif-i ehl-i dilânı fehm edemez zamân ehli ⁴⁶*

Âkil bu dünyada belâ ve sıkıntıdan kurtulamamıştır. Ârif ise her anını zevk ü sefa ile geçirir:

*^CÂkil bu cihânda ^Canâ vü cefâ bulmuş
^CÂrif her demde nice biñ safâ bulmuş ⁴⁷*

Mevlevîlik gibi diğer bazı tarîkatlarda yer alan semanın Halvetiyye tarîkatında da bulunduğu divandaki bazı şiirlerden anlaşılmaktadır. Ney ve semâ Mevleviliğin hususiyeti olarak bilinir. Semâ münasebetiyle gökler Mevleviliğin özelliği olarak ifade edilir.

Sûzî de bu meyanda güneş ve ay gibi gök cisimlerinin belli bir merkez yörüngesinde sürekli dönmekte olduğunu belirterek kendisinin de pirlерinin eteğine yapışmış olduğu halde, aşk meydanına dalıp mum olarak tasavvur ettiği sevgilinin etrafında kelebekler gibi döndüğünü ifade ediyor:

*Pervâneym şem^C-i yâre ya ben nice dönmeyeyim
Sabr edemem yokdur çâre ya ben nice dönmeyeyim*

*Pîrlerimiz erkânına yapışmışız dâmânına
Girmişiz ^Caşk meydânına ya ben nice dönmeyeyim*

⁴⁵ Aynı nüsha, 60b

⁴⁶ Aynı nüsha, 74b

⁴⁷ Aynı nüsha, 45a

*Sînemde ateşler yanar ânu gören kül-hân sanar
Şems ü kamer durmaz döner ya ben nice dönmeyeyim*

*Sûzî kıl kalbiñ uyanık zikre girmez her münâfık
Dönmek hakdır pîrler sâdık ya ben nice dönmeyeyim*⁴⁸

Divandaki bazı örneklerden de anlaşıldığı gibi, Ahmed Sûzî, bir tekke şâiridir. Şiirin şekli kurallarına fazla önem vermediğini kendisi de belirten şâir, esas olanın mana ve muhteva, daha açık ifadeyle ilâhî aşk olduğunu ifade etmiştir. Bazı manzûmeleri sanat endişesinden uzak olarak yazılmışsa da, kimi şiir ve beyitleri, bu konuda çok da boş olmadığını göstermektedir.

Vezni tutmayan şiirlerinin yanında hece ile yazdığı, güzel manzûmeleri de vardır. Bunlarda da aynı aşk duygusu yansıtılmaktadır:

*Ref^c et nikâb-ı vechiñi seyrân etsin dîvâneler
Şem-^ci cemâliñe karşı devrân etsin pervâneler*

*^cAşkîñ meyinden katresiñ lutfeylegil ^câşıklara
Haşre değîn ayılmasın sekrân olsun mestâneler*

*Ol teşnegân-ı Kerbelâ gibi ciğerler sûzinâk
Vaslñ zülâline kandır reyyân olsun ^catşâneler*

*Er kemâniñ seyrine meydân-ı ^caşkda ey şehâ
Tîr-i müjgâna sînesin ^cüryân kulsın merdâneler⁴⁹*

Tekke edebiyatının önde gelen şâirlerinden değilse bile, onlardan etkilenmiş ve yer yer çok güzel manzûmeler kaleme almış olan Ahmed Sûzî, edebiyat tarihimizin gözardı edilmemesi gereken şâirlerindedir.

⁴⁸ Aynı nüsha, 58b

⁴⁹ Aynı nüsha, 37a